Lausunto: VNS 2/2024 vp

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028

Suomen kirjastoseura kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä.

Kirjastot ovat suomalaisten eniten käyttämä kulttuuripalvelu. Kansainvälisessä vertailussa kirjastoja käytetään Suomessa enemmän kuin missään muualla maailmassa.

Kirjastojen käytön huippuvuosilla ja suomalaisten parhaalla menestyksellä PISA-kokeissa on ajallinen yhteys: molemmat olivat huipussaan kymmenen vuoden ajan vuosituhannen vaihteessa, jolloin myös kirjoja myytiin eniten. Kirjastot ovat oleellinen osa Kansallisen lukutaitostrategian toteutusta. Kirjastoissa annetaan arjen digipalvelu- ja digilaiteneuvontaa tuhansia kertoja päivässä. Julkisen hallinnon tavoite siirtää viranomaispalvelut kokonaan verkkoon lisää entisestään opastustarvetta.

Henkisen hyvinvoinnin lisääjinä kirjastopalvelut tulee nähdä osana hyvinvointipalveluita.

Kirjastojen riittävä perusrahoitus turvaa lukutaitotyötä, kansalaisten digiosaamista ja aktiivista kansalaisuutta.

Aluehallintoviraston kokoamat kirjastotilastot vuodelta 2023 osoittavat että kirjastojen käyttö on palautunut koronaa edeltäneelle tasolle. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden lainaus on saatu nostettua ennätyslukemiin pitkälti hyvän kouluyhteistyön ja kirjastoissa tehtävän pedagogisen työn ansiosta: lukemisen edistämiselle kirjastoissa löytyy ammattitaitoa ja toimivat käytännöt. Kirjasto on ainoa julkinen taho, joka laajasti tukee aikuisten lukutaitoa.

Kirjastoihin kohdistuvat leikkaukset tulevat todennäköisesti katkaisemaan tämän hyvän kehityksen.

Julkisen talouden suunnitelmassa on useassa kohdassa nostettu esiin väestön ikääntyminen. Suomen ikääntyvä väestö käyttää laajasti kulttuuripalveluita. Kirjastojen käyttö tulee lisääntymään, kun yhä useampi suomalainen poistuu työelämästä ja etsii edullisia tapoja kulttuurin kokemiseen ja itsensä kehittämiseen. Jos kirjastojen tarjoamat palvelut heikkenevät, on tällä vaikutus kokonaishyvinvointiin. Kirjojen arvonlisäveron nosto vaikeuttaa lukuharrastusta ja on pitkällä tähtäimellä haitallinen lukutaidon kehitykselle kaikissa ikäluokissa.

Kunnat resursoivat kirjastoja vaihtelevasti ja suomalaisten saamissa kirjastopalveluissa on alueellista eriytymistä. Aluehallintoviraston vuonna 2022 julkaiseman peruspalvelujen arvioinnin mukaan vain puolet kirjastoista näki, että ne kykenevät selviytymään lakisääteisistä tehtävistään.

Valtioneuvoston selonteossa korostetaan uusia palveluiden järjestämistapoja, joissa kuntien välinen yhteistyö korostuu. Kirjastot ovat jo kauan sitten vieneet vapaaehtoisesti yhteistyön ja tehostamisen huippuunsa: muutamaa yksittäistä kuntaa lukuun ottamatta maamme kirjastot kuuluvat vapaaehtoisiin kirjastokimppoihin, joiden

toiminnalla kokoelmien käyttöä on tehostettu, aineistohankintojen ja järjestelmäpalveluiden kilpailutuksissa on saavutettu merkittäviä säästöjä ja osaamista pystytään jakamaan. AKE-toiminta tukee yhteistyötä maakuntatasolla.

Kirjastot ovat pystyneet kehittämään toimintaansa myös erillisillä kehittämis- ja erityisavustuksilla. Kirjastokentältä kuitenkin kuuluu uutisia, joiden mukaan useilla kunnankirjastoilla ei ole resursseja lähteä kehittämishankkeisiin, koska niiden valmiiksi heikko perusrahoitus ei anna mahdollisuutta tähän. Siksi kirjastojen kunnollinen perusrahoitus on tärkeää.

Kirjastojen toiminnasta ei ole saavutettavissa säästöjä ilman että niillä on suoraa vaikutusta palvelujen laatuun ja saatavuuteen. Omatoimikirjastot ovat lisänneet kirjaston käyttömahdollisuuksia mutta aluehallintoviraston omatoimikirjastoja koskevan selvityksen mukaan juuri niissä kunnissa, joissa henkilöstön niukkuus on vaikeuttanut esimerkiksi koulujen kanssa tehtävää lukemisen edistämistyötä, on omatoimikonseptia käytetty perusteena henkilöstön vähentämiselle entisestään. Kirjastoautojen määrä on jatkanut laskuaan, vaikka yhä useampi kunta järjestää kirjastoautopalvelut yhdessä yhden tai kahden naapurinsa kanssa.

Sekä hallitusohjelmassa kuntatalouteen osoitetut säästöt että kevään JTS-riihen uudet sopeutustoimet heikentävät kirjastojen toimintaedellytyksiä. Kuluvan vuoden 2024 aikana kymmenissä kunnissa säästöohjelmat ovat jo vaikuttaneet kirjastojen toiminnan suunnitteluun ja palveluja joudutaan karsimaan. Palvelujen karsinta astuu voimaan osittain jo tänä vuonna. Valtionhallinnon säästötoimissa myös mahdollinen Saavutettavuuskirjasto Celian palvelujen heikkeneminen vaikuttaa Suomessa tehtävään lukutaitotyöhön.

Annamme mielellämme lisätietoja.

Helsingissä 2.5.2024

Juha Manninen

toiminnanjohtaja